

РАЗВОЈ И КАРАКТЕРИСТИКЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Данијела Лакић

Слобомир П Универзитет, Бијељина, Босна и Херцеговина

У чланку су описани развој и карактеристике система одбране Босне и Херцеговине. Анализирана је реформа система одбране, будући да је то један од предуслова за евроатлантске интеграције Босне и Херцеговине и приступање НАТО-у. Реформа одбране је најуспешнија и најцеловитија реформа у БиХ спроведена након потписивања Дејтонског споразума, а трајала је од 2003. године до 1. јануара 2006. године, када су успостављени јединствено министарство одбране и јединствене оружане снаге уместо дотадашњих ентитетских министарстава и оружаних снага. Садашња структура система одбране и оружаних снага морала је помирити интересе три различита народа и прилагодити се специфичном државном устројству Босне и Херцеговине.

Кључне речи: *одбрана, оружане снаге, реформа, Босна и Херцеговина.*

Увод

Стабилност Балкана пре рата на подручју бивше СФРЈ темељила се на блоковској сврстаности и дисциплини држава подрегиона. У стратешким калкулацијама суперсила Балкан је третиран као споредан правац блоковског додира и евентуалног судара, па је безбедност целог региона била радикално угрожена распадом СФРЈ. Објективно посматрано НАТО је једини прави добитник рата на тлу Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Тек када су САД одлучиле да је БиХ простор од стратешког значаја, НАТО је себи могао наћи достојан задатак.¹

¹ М. Хаџић, *Хроничан мањак безбедности – случај Југославије*, Институт друштвених наука, Београд, 2001, стр. 14.

Босна и Херцеговина се једина од држава насталих распадом бивше СФРЈ суочила са три веома захтевна процеса: обновом ратом уништене земље, успостављањем поверења и нормалног живота између, до јуче, три зарађене стране и процесом транзиције и интеграције у евроатлантске структуре.

Један од предуслова приступања Босне и Херцеговине евроатлантским интеграцијама био је изградња јединственог система одбране и оружаних снага. Након потписивања Дејтонског мировног споразума постојале су две војске и два ентитетска министарства одбране, па је било неопходно спровести реформу одбране. С обзиром на све различитости и комплексности Босне и Херцеговине, успешно спровођење реформе система одбране, која се оцењује као најбољи послератни пројекат, обезбедило је да постане чланица Програма Партнерство за мир, тако да више није само конзумент мировних операција у оквиру НАТО-а, него и савезник који учествује у мировним операцијама у свету.

Појам и улога система одбране

Одбрамбена делатност, као важна државна делатност, има посебну одговорност када је у питању обликовање и имплементација политике безбедности, и значајан је инструмент у остваривању националних и глобалних циљева сваке савремене државе. Одбрамбени систем у корелацији са осталим елементима система безбедности треба да одговори на све изазове и претње које су усмерене на основне вредности једног друштва.

У оквиру уставних и законских решења систем одбране сваке земље одговоран је за остваривање одбрамбене функције и превасходно је задужен за заштиту спољне безбедности државе, док су полицијски систем и остали заштитни механизми одговорни за унутрашњу безбедност. Из тога произилази да је одбрамбени систем релативно аутономна институција и инструмент политичких структура власти, односно део друштва који располаже посебним војнотехнолошким и другим потенцијалима, задужен да штити темељне вредности државе (независност, самосталност, територијална целовитост, суверенитет) од спољне агресије и других облика претњи оружаном силом који су уперене према угрожавању поменутих вредности.²

Систем одбране представља уређену структурну и функционалну целину надлежних органа, организација и установа ради заштите и одбране националних и одбрамбених интереса државе и друштва. Стратегијски концепт одбране усклађен је са основним људским и материјалним ресурсима у једном друштву, развијен у целовит и комплексан систем одбране. Са ста-

² Видети шире: Рамо Маслеша, *Теорије и системи сигурности*, Магистрат, Сарајево, 2001, стр. 176.

новишта теорије система елементи система одбране могу се поделити на акциони и организациони аспект система одбране. Акциони аспект система одбране показује од чега се састоји укупна одбрамбена делатност, а обухвата одбрамбене активности, одбрамбене мере и послове одбране. Организациони аспект система одбране показује ко су носиоци одбрамбене делатности и чине га снаге и субјекти одбране.³

Снаге одбране Босне и Херцеговине чине оружане снаге БиХ, снаге министарства унутрашњих послова оба ентитета, снаге цивилне одбране и снаге цивилне заштите у ентитетима. Субјекти одбране, односно носиоци послова одбране, јесу: органи, организације и институције на нивоу Босне и Херцеговине, Републике Српске, Федерације Босне и Херцеговине, кантона и јединица локалне самоуправе, установе и друге организације јавних служби или делатности, политичке странке, друштвене организације и удружења грађана.

У суштини, елементи система одбране на нивоу Босне и Херцеговине деле се на управљачке и управљане елементе. У управљачке елементе убрајамо: Парламентарну скупштину БиХ, Председништво БиХ, Савет министара и Министарство одбране. Управљани елемент су, у ствари, они елементи којима се управља и сачињавају их оружане снаге Босне и Херцеговине и друге институције значајне за одбрану.

Основна улога система одбране Босне и Херцеговине и одбрамбених система у другим земљама нашег региона јесте да заштити виталне безбедносне и одбрамбене интересе националних држава, утврђене као:

- одбрана независности, суверенитета и територијалног интегритета;
- приступање евроатлантским интеграцијама, ЕУ и другим међународним организацијама и институцијама;
- сарадња са међународним организацијама и институцијама;
- изградња поверења, безбедности и стабилности у региону и свету.

Одбрана независности, суверенитета и територијалног интегритета је, поред свих промена које су се десиле у последње две деценије у области безбедности у свету, и даље остала централна друштвена улога система одбране. С обзиром на организацију система одбране, државе можемо поделити у три групе:

- државе које организују свој систем одбране самостално, при чему је заштита независности и територијалне целовитости искључиво у домену властитих елемената система одбране (карактеристично за велике и економски јаке земље, као што су Русија, Кина, Индија, итд.);
- државе чији системи одбране своје поједине мисије обављају сопственим снагама, а поједине безбедносне интересе остварују користећи концепте безбедносног удруживања;

³ Видети шире: Неђо Даниловић, *Савремени системи безбедности* – скрипта, Слобомир П Универзитет, Бијељина, 2007, стр. 141–143.

– државе које свој суверенитет, независност и територијални интегритет у потпуности остварују кроз неки од концепата безбедносног удруживања (најсигурнији облик безбедносног удруживања у свету данас представља Северноатлантски савез).

Босна и Херцеговина спада у ову последњу групу земаља, што је било и најпогодније решење с обзиром на државну структуру, етнички састав и новију прошлост ове крхке државе.

Будући да се при конципирању одбрамбене политике сваке новонастале државе морају уважити и унутардржавни и спољни фактори, Босна и Херцеговина је у том погледу специфична у односу на земље у нашем региону, јер је требало креирати одбрамбену политику која ће задовољити интересе три различита народа, створити војну силу која ће их заштити од напада споља, али у исто време спречити њихове међусобне сукобе у даљој будућности.

Национални интерес и циљеви јесу основни мотивациони фактори за војно ангажовање било ког народа. Снагу војске не одређује само њена масовност већ истинска спремност народа да прихвати циљеве одбране као своје. Одбрамбена политика Босне и Херцеговине заснива се на стратешким принципима који одговарају спољној и безбедносној политици Босне и Херцеговине, а резултат је разматрање ширег безбедносног окружења. Одбрамбена политика дефинише главне елементе одбрамбеног система, начине на који они функционишу, а оружане снаге Босне и Херцеговине су најбитнији део тог система.

Оружане снаге као централна компонената система одбране на унутрашњем плану задужене су да заштите уставни поредак, али само у оним ситуацијама када цивилне структуре власти процене да је неопходан њихов ангажман, како би се са полицијским и осталим снагама очували нормални услови за несметано функционисање државе и њених институција. Зато се војска означава као „институција политичке заједнице са специфичним циљевима, задацима и средствима“.⁴ Тип организације војске је доминантно одређен циљем постојања војске у свакој држави. Циљ постојања војске, као средства одбрамбене политике државе, одређен је државном политиком, стратегијом и доктрином одбране која полази од друштвено-политичког, геополитичког, геостратегијског, економског, демографског, етничког и технолошког чиниоца.⁵ Да би држава могла ефикасно остварити циљеве своје одбрамбене политике и суочити се са регионалним и глобалним безбедносним изазовима, она свој одбрамбени систем мора креирати или, ако је то неопходно, реформисати у складу са тенденцијама у савременој безбедносној политици. При томе, довођење у ред цивилно-војних односа јесте основа за државну војну безбедносну политику. Циљ те политике на институционалном нивоу јесте да развије систем цивилно-војних односа који ће увећати војну безбедност уз

⁴ Видети шире: О. Жунец, *Рат и друштво*, Огледи из социологије војске и рата, Загреб, 1998, стр. 46.

⁵ В. Пандуревић, *Социологија војске*, Универзитет у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1999, стр. 79.

најмању жртву других друштвених односа, а захтева се и сложено уравнотежавање снага и ставова између цивилних и војних група.⁶ Државе које у правој мери развију уравнотежене обрасце цивилно-војних односа имају велику предност у успостављању и очувању безбедности, а од те претпоставке се кренуло при спровођењу реформи одбране у Босни и Херцеговини.

Данашња Босна и Херцеговина установљена је потписивањем Дејтонског мировног споразума 14. децембра 1995. године, којим је окончан четворогодишњи грађански рат. Након успостављања мира створени су услови за организацију, конституисање и функционисање Босне и Херцеговине као државе са новим државноправним и уставним решењима. Од држава бивше СФРЈ једино је Босна и Херцеговина искусила сву сложеност развитка Балканског полуострва. У њој живе три народа и заступљене су три религије, а међусобни сукоби трају вековима. Данас је два од њена три конститутивна народа не доживљавају истинском домовином.

Према последњем попису из 1991. године у БиХ је живело 4.377.033 становника, односно 1.902.956 или 43,47% муслимана; 1.369.104 или 31,21% Срба; 760.825 или 17,38% Хрвата, 240.000 или 5,5% Југословена и 2,4% осталих. У тадашњој Југославији вишенационална БиХ је сматрана републиком са највећим нивоом мултиетничке толеранције. Али, управо су на тлу БиХ у периоду од 1991. до 1995. године почињена највећа зла и постало је очигледно колико је лажан био осећај братства и јединства на тим просторима.

Према доступним изворима током рата у Босни и Херцеговини убијено је и нестало 97.207 људи, што је 2,22 одсто од укупног броја становништва по попису из 1991. године. Од укупног броја жртава 39.684 су цивили, а 57.523 војници. Највише људи страдало је 1992. године (45.110 жртава) и 1995. године (19.338 жртава). Од укупног броја страдалих 80.545 је убијених, а 16.662 особе се воде као нестале. Према домаћим изворима до сада су се подаци о броју страдалих у грађанском рату кретали од 156.000 до 329.000, а према иностраним изворима број страдалих кретао се у распону од 25.000 до 200.000.⁷

Након окончања рата Босна и Херцеговина је, прво, прошла кроз постконфликтну фазу развоја, чије је тежиште било на обнови ратом порушене земље и успостављању елементарних безбедносних и институционалних услова функционисања државе. Након тога уследила је фаза класичне постсоцијалистичке транзиције у демократско плуралистичко друштво тржишне економије и правне државе. Следећи пут осталих балканских држава, Босна и Херцеговина се укључила у процесе испуњавања услова за придруживање Европској унији. У односу на остале државе настале распадом бивше СФРЈ, Босна и Херцеговина се суочава са највећим бројем изазова, а сам начин њеног настанка, структура и састав државе отежавају њено функционисање.

⁶ Видети шире: С. П. Хантингтон, *Војник и држава*, Прометеј, Београд, 2004, стр. 4.

⁷ „У БиХ страдало 97.207 људи“, Независне новине, број 3185, од 22. 06. 2007. године, стр. 3.

Ова сложена и комплексна држава настала је као последица четворогодишњег грађанског рата, а чине је два ентитета и три народа, уз стално присуство међународних снага. Канцеларија високог представника за Босну и Херцеговину је, још увек, задужена да надгледа спровођење цивилних аспеката Дејтонског споразума. Наиме, међународна заједница је након рата применила специјални модел индиректног управљања Босном и Херцеговином путем Канцеларије високог представника (ОХР) и високог представника са снажним, бонским овлашћењима, која су протеклих година била предмет различитих спорења. Овлашћења високог представника укључују чак и могућност да смењује изабране носиоце власти, намеће законе и доноси одлуке.

Међу унутрашњим проблемима који отежавају развој Босне и Херцеговине и испуњавање услова за њено прикључење Европској унији, издвајају се:

– заостали политички и друштвени анимозитети, настали као последица рата од 1992. до 1995. године;

– спора имплементација Дејтонског мировног споразума;

– недовољна финансијска средства за реализацију одрживог повратка расељених лица и избеглица;

– проблеми транзиције ка тржишној економији, чији је резултат низак ниво домаћих и страних инвестиција, спорост у спровођењу процеса приватизације, технолошко заостајање производних капацитета и неуједначена динамика реконструкције ратом оштећене инфраструктуре;

– порозне границе, које омогућавају трговину наркотицима, оружјем и људима, те погодују успешном сакривању и транзиту оптужених за ратне злочине, међународних криминалаца и терориста;

– проблеми незапослености који су проузроковали одлазак високообразованих младих људи и допринели повећању општег сиромаштва, друштвеног раслојавања и друштвене нестабилности;

– превелике количине наоружања и муниције код становништва, а остатак се налази у неадекватним складишним објектима;

– велики број нагазних мина и неексплодираних минско-експлозивних средстава на територији целе државе, што представља физичку опасност за грађане БиХ, а сметња су развоју пољопривреде, туризма и страним улагањима;

– разни еколошки изазови, укључујући природне и технолошке катастрофе, проблеме управљања технолошким, комуналним и војним отпадом, те спор развој и примена општеприхваћених стандарда и конвенција за заштиту околине, што представља озбиљну опасност по социјалну, политичку и сваку другу стабилност Босне и Херцеговине.⁸

⁸ Видети шире: *Бијела књига одбране Босне и Херцеговине*, Министарство одбране БиХ, јуни 2005. године, стр. 13.

Према члану 1. Устава БиХ, Босна и Херцеговина је демократска држава која функционише у складу са законом и на основу слободних и демократских избора.⁹ Састоји се од два ентитета: Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске, те Дистрикта Брчко као јединствене административне јединице локалне самоуправе која је под суверенитетом Босне и Херцеговине. Уставом су установљене заједничке институције БиХ: Парламентарна скупштина, Председништво БиХ, Вијеће министара, Стални комитет, Уставни суд и Централна банка. Да би БиХ и њене институције – органи могли деловати као међународноправни и признати субјект, у надлежности њених институција су: спољна политика, политика одбране, спољнотрговинска политика, царинска и монетарна политика са јединственом државном монетом, финансирање институција БиХ и плаћање међународних обавеза, имиграције, избеглице и азил, спровођење међународног и међуентитетског кривичног закона (укључујући и односе са Интерполом), доношење и регулација прописа међу ентитетима и контрола ваздушног саобраћаја. Процеси глобализације, савремени економски и политички токови у окружењу и Европи изазвали су потребу за прилагођавањем система безбедности Босне и Херцеговине насталим променама.

Све државе у регији западног Балкана су питање укључења у Европску унију дефинисале су као примарни циљ своје спољне политике, а на основу таквог опредељења тежи се ка што бржем чланству у Северноатлантском савезу (НАТО) и осталим безбедносним асоцијацијама, као основицом за повезивање и избор стратешких билатералних партнера. Босна и Херцеговина је прихватила концепт колективне безбедности као најзначајнији стуб властите војне стратегије. Сходно томе, и систем одбране, као део система безбедности, требало је интегрисати у једну целину, односно спровести реформу система одбране на нивоу Босне и Херцеговине.

Реформа одбрамбеног система у Босни и Херцеговини

У јулу 2001. године Председништво Босне и Херцеговине је званично изразило опредељење за укључење у европске интеграције и Програм Партнерство за мир, што је захтевало спровођење реформе одбрамбеног система и реорганизацију постојећих оружаних снага. Циљеви реформе одбране у Босни и Херцеговини били су: стварање професионалних и јединствених оружаних снага под ефикасном командом и контролом на државном нивоу, јачање демократске контроле над оружаним снагама и јасно дефинисање

⁹ Устав Босне и Херцеговине, Сарајево, OHR, Office of the High Representative.

њихових задатака, те испуњавање захтева за чланство у Програму Партнерство за мир и сама припрема за чланство у НАТО-у. Структура и функције јединственог система одбране БиХ, који је требало створити спровођењем одбрамбених реформи, производ су неколико фактора: непосредног окружења, етничке структуре и прошлости, економске развијености, сложености структуре државе и кадровских потенцијала ентитетских система одбране.

Делатност одбране је Дејтонским мировним споразумом додељена ентитетима као средство за остваривање њихових јавних функција. Сваки ентитет имао је своје оружане снаге које су, у односу на величину територије и број становника, биле изузетно бројне и превелико оптерећење у економском смислу. Трошкови тог застарелог система били су превисоки. У Федерацији БиХ, годишњи трошак регрутације и резервног састава био је 46 милиона КМ, а у РС 15 милиона КМ односно 22 одсто од војног буџета тог ентитета. У 2000. години расходи за војску износили су око 4,4% од ДБП, што је за око 2 процентна поена више него у земљама западне Европе и другим земљама у транзицији. Када се томе додају и расходи за војску који су ишли ван буџета, те нагомилани дугови, укупни расходи за те сврхе били су, према проценама Светске банке, око 9% од ДБП. Тако висока потрошња је последица великог броја војника који су били распоређени у две армије, али не треба занемарити ни економске импликације структуре тих расхода. На плате и накнаде ишло је око 70% војних расхода у Федерацији и око 85% у Републици Српској. Кључни елемент у потврђивању чињенице да су Оружане снаге Босне и Херцеговине јединствене војне снаге била је успостава јединственог буџета одбране. У врло кратком периоду успостављена су прелазна решења којима се, корак по корак, преносио део надлежности са ентитетских структура на ниво државе, а прва плата припадницима Оружаних снага обрачуната је и исплаћена без закашњења, што је био велики успех, будући да су сви сегменти система одбране били у фази спајања и реструктурисања. Данас се систем одбране Босне и Херцеговине финансира из јединственог буџета за одбрану који се одобрава у редовној законској процедури. Процес израде и предлагања буџета одбране координира министар одбране Босне и Херцеговине.

Пре почетка спровођења реформи одбране 2003. године, основне мањкавости система одбране Босне и Херцеговине биле су:

- нецеловитост државне политике одбране;
- неусклађеност надлежности државе и ентитета по питању одбране;
- постојање две војске на територији једне државе;
- недостатак државне команде и контроле над оружаним снагама;
- непотпуни парламентарни надзор и контрола над оружаним снагама;
- помањкање транспарентности у области одбране на свим нивоима;
- неиспуњавање међународних обавеза, пре свега војно-политичких аспеката;

– величина, структура и опремљеност оружаних снага, које нису биле у складу са објективним потребама за одбрану и осигуравање безбедности државе;

- велика финансијска издвајања за одбрану;
- некавалитетно наоружање и муниција, који су били ускладиштени на великом броју неодговарајућих локација;
- низак социјални стандард професионалног састава оружаних снага и регрутног контингента на служењу војног рока.¹⁰

Те мањкавости узроковале су смањену оперативну ефикасност оружаних снага на нивоу БиХ и представљале су директну препреку укључењу у евроатлантске интеграције.

Променама у уставима ентитета и доношењем нових закона током 2003. и 2004. године омогућена је изградња јединствене структуре одбране, која је подразумевала поделу одговорности између државе и ентитета, успоставу механизма за делотворну команду и контролу над оружаним снагама, као и побољшање војне интероперабилности, транспарентности и демократског надзора. Суштински циљ био је успостављање и јачање државних институција, које би деловале као врховни ауторитет у питањима везаним за одбрану. Зато су све активности биле усмерене на повећање надлежности Председништва и Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине, а успостављање Министарства одбране, Заједничког штаба и Оперативне команде најочљивији су резултати одбрамбених реформи, јер те институције директно доприносе повећању оперативне способности и функционисању Оружаних снага БиХ, те омогућавају учешће БиХ у програмима, попут Програма Партнерство за мир.¹¹

У октобру 2002. године основан је Генерални секретаријат Сталног комитета за војна питања (претходница Министарства одбране Босне и Херцеговине).

У мају 2003. године формирана је Комисија за реформу одбране (КРО) у Босни и Херцеговини, чији је копредседавајући од јануара 2005. године био НАТО. Високи представник Педи Ешдаун основао је Комисију за реформу одбране (КРО) у мају 2003. године, додељујући јој задатак да изради нацрт законских и уставних промена потребних да БиХ постане кредибилан кандидат за Програм Партнерство за мир (ПЗМ). Дванаест чланова Комисије и четири

¹⁰ Видети шире: *Бијела књига одбране Босне и Херцеговине*, *op.cit.*, стр. 7.

¹¹ Програм НАТО-а Партнерство за мир (ПЗМ) покренут је у јануару 1994. године и представља кључни фактор развоја нових безбедносних односа између НАТО-а и земаља партнера. Њиме се шири и интензивира политичка и војна сарадња у целој Европи, јача стабилност, умањује претња миру и гради поверење. Иако то нигде није директно наглашено, Партнерство за мир представља пут за улазак у НАТО, а сходно принципу да је основно право сваке државе да изабере и спроводи свој систем одбране и слободно мења своја одбрамбена опредељења, свака земља може једнострано иступити из ПЗМ у сваком тренутку. Сарадња се посебно усредсређује на реформу одбране и управљање последицама реформе, укључујући политику одбране и планирање, односе између грађанске државе и војске, образовање и обуку, ваздушну одбрану, комуникације и информационе системе, управљање кризама и планирање за (цивилне) ванредне ситуације.

посматрача по први пут су са јединственим мандатом окупили читав кор локалних званичника и међународних организација који се баве безбедношћу у БиХ и усредсредиле су њихове активности на конкретан пакет институционалних реформи. Међу фундаменталним реформским корацима били су:

– стварање цивилне команде и контролне структуре на државном нивоу, са Министарством одбране на државном нивоу;

– успостављање демократске парламентарне контроле и надзора над Оружаним снагама;

– транспарентност у плановима одбране и буџету;

– заједничка доктрина, обука и стандарди опреме.

Када је реч о команди и контроли, дуплирање и некомпатибилност два ентитетска система одбране који функционишу на територији једне државе били су очигледни. Препоруке КРО 2003. године резултирале су успостављањем два ланца команде – административног и оперативног на нивоу Председништва, са Министарством одбране на државном нивоу као извршним телом. Свакодневне операције оружаних снага су, међутим, остале на нивоу ентитета. У децембру исте године усвојен је први Закон о одбрани Босне и Херцеговине¹² којим је основано и Министарство одбране Босне и Херцеговине.

У марту 2004. године именован је први министар одбране у Босни и Херцеговини (Никола Радовановић), а у мају исте године први пут је изведена заједничка колективна вежба јединица Војске Републике Српске и Војске Федерације Босне и Херцеговине. У јулу те године именовано је тринаест генерала Оружаних снага Босне и Херцеговине.

У фебруару 2005. године Председништво БиХ донело је одлуку у којој се изражава опредељење БиХ за чланство у НАТО-у, а у марту је усвојен Закон о учешћу припадника ОС БиХ, полицијских и државних службеника и других запосленика у акцијама подршке миру и другим активностима у иностранству¹³. Маја 2005. године Председништво БиХ донело је одлуку о слању војника ОС БиХ у мисију подршке миру у Ираку. У децембру 2005. године донесен је други Закон о одбрани БиХ¹⁴ и Закон о служби у ОС БиХ¹⁵. Законом о одбрани укида се регрутни систем, оснива јединствено министарство одбране на државном нивоу и ствара професионална војска прилагођена потребама БиХ, регионалне безбедности и условима за интеграцију у међународне војне структуре.

¹² Закон о одбрани Босне и Херцеговине, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, бр. 4/04.

¹³ Закон о учешћу припадника оружаних снага БиХ, полицијских службеника, државних службеника и осталих запосленика у операцијама подршке миру и другим активностима у иностранству, „Службени гласник БиХ“, бр. 14/05.

¹⁴ Закон о одбрани Босне и Херцеговине, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, бр. 88/05.

¹⁵ Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине, Службени гласник Босне и Херцеговине“, бр. 88/05.

Неефикасни регрутни систем укинут је 1. јануара 2006. године, баш као и ентитетска министарства одбране, а ступио је на снагу и јединствени државни буџет одбране. Нове оружане снаге БиХ састојаће се искључиво од професионалних војника и официра. Неефикасни резервни састав од 60 хиљада људи, такође, укинут је 1. јануара 2006. године, да би га заменио нови активни резервни састав састављен од професионалаца који су завршили активну војну службу. Та служба биће дупло краћа од дужине војног рока активних снага. Нове оружане снаге састојаће се од 10 хиљада војника, организованих по систему пукова којим ће бити сачуване одговарајуће војне традиције и наслеђе бивших ентитетских армија. Постојаће три пешадијска пука, са мањим испоставама организованим у јединствене пукове. У јулу те године донесена је Одлука Председништва о величини, структури и локацијама ОС БиХ,¹⁶ са укупно 16.000 припадника. Прва годишњица Дана Оружаних снага БиХ обележена је 1. децембра 2006. године, а 16. децембра те године у Бриселу Босна и Херцеговина је потписала Оквирни документ НАТО Програма Партнерство за мир.¹⁷

Данашње Оружане снаге Босне и Херцеговине настале су интеграцијом Војске Републике Српске и Војске Федерације Босне и Херцеговине, која је законски успостављена 1996. године од јединица Армије Републике Босне и Херцеговине и Хрватског вијећа одбране.

Армија Републике Босне и Херцеговине основана је 15. априла 1992. године од јединица Територијалне одбране БиХ, а била је организована у корпусе по регионалној основи (1. корпус – Сарајево, 2. корпус – Тузла, 3. корпус – Зеница, 4. корпус – Мостар, 5. корпус – Бихаћ, 6. корпус – Коњиц и 7. корпус – Травник).

Војска Републике Српске је постојала од 12. маја 1992. године до 1. јануара 2006. године када је интегрисана у Оружане снаге БиХ као њихов трећи пук. Сачињавали су је следећи корпуси: 1. крајишки корпус – Бања Лука, 2. крајишки корпус – Дрвар, Источнобосански корпус – Бијељина, Сарајевско-романијски корпус – источно Сарајево, Дрински корпус – Пале и Херцеговачки корпус – Билећа.

Хрватско вијеће одбране (ХВО) некадашња је оружана сила босанских Хрвата. Основано је 8. априла 1992. године, а након Дејтонског споразума постало је саставни део Војске Федерације Босне и Херцеговине. Реформом одбрамбеног система БиХ трансформисано је у 1. пешачки (гардијски) пук, један од три пука у оквиру Оружаних снага Босне и Херцеговине.

¹⁶ Одлука Председништва БиХ о величини, структури и локацијама Оружаних снага БиХ, број 01-011-1110-6/06 од 05. 07. 2006. године предвиђала је укупно 16.000 припадника, и то: 10.000 професионалних војних лица, 1.000 цивила и 5.000 припадника резервног састава. Заступљеност народа у ОС БиХ: Бошњаци 45,9%, Срби 33,6%, Хрвати 19,8%, остали 0,7%.

¹⁷ *Министарство одбране и Оружане снаге БиХ – билтен*, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2008, стр. 4–6.

Одмах по потписивању Дејтонског мировног споразума у Босни и Херцеговини демобилисано је 425.000 војника. У току 1998. године договорено је смањење армијских снага за још 30% у обе армије, по 15 процената у 1999. и 2000. години. То је резултирало демобилизацијом око 8.000 војника. У три војске Босне и Херцеговине, годину дана након окончања грађанског рата 1996. године, било је око 250.000 војника, а данас је тај број сведен на око 10.000 професионалних војника у оквиру Оружаних снага БиХ.

Безбедност Босне и Херцеговине повезана је са безбедношћу и перспективама непосредног окружења, региона западног Балкана, Европе и међународне заједнице у целини. Босна и Херцеговина прихватила је концепт колективне безбедности као основу дугорочне војне стратегије. Кључни елемент за остваривање колективне безбедности Босне и Херцеговине јесте да постане чланица НАТО-а, јер тада њен суверенитет и територијални интегритет гарантује цео савез. Међутим, Европска унија и НАТО не могу Босни и Херцеговини наметнути осећај државности, што је један од предуслова њеног самосталног функционисања и опстанка. Улога Северноатлантске алијансе била је да створи услове у којима тај осећај може да настане и да се изрази у друштву, односно НАТО је требало да послужи као својеврсни катализатор промена које ће „укинути“ потребу за његовим сталним присуством у БиХ.

Снаге за спровођење мира (*IFOR*), под командом НАТО-а, које су стигле у БиХ 1995. године имале су задатак да раздвоје зарађене стране и створе услове за спровођење мировног споразума. Када је, годину дана касније, *IFOR* еволуирао у *SFOR*, нова мисија НАТО-а била је да спречава непријатељства, стабилизује мир и помогне у стварању безбедне атмосфере. Та промена била је знак да улога НАТО-а више није моментално успостављање слободе и безбедности, већ активно учешће у изградњи функционалног грађанског друштва. Церемонија предаје дужности, 2. децембра 2004. године, која је означила успешан завршетак мисије *SFOR*-а и оснивање новог главног штаба НАТО-а у Сарајеву, била је признање једне друге врсте транзиције – са успешно савладаним изазовима послератне стабилизације, до подстицања изградње нације и државе и интеграције БиХ у европске институције. Главни задатак алијансе био је реформа система одбране, што је неопходни предуслов за европске интеграције, Партнерство за мир (ПзМ) и, на крају, пуно укључење у чланство НАТО-а. Препознајући остварене резултате у реформама у БиХ, позив за чланство БиХ у Програм Партнерство за мир упућен је на Самиту НАТО-а у Риги, 29. новембра 2006. године.

Након тога потписан је Оквирни споразум (*Framework Document*) између НАТО-а и БиХ, 14. децембра 2006. године, а Презентацијски документ Босна и Херцеговина (*Presentation Document*) поднела је 11. јануара 2007. године. У марту 2007. године потписан је безбедносни споразум, чиме је омо-

гућена успостава Мисије БиХ при НАТО-у и проток поверљивих података између НАТО-а и БиХ. Програм Партнерство за мир располаже врло корисним механизмима, који помажу земљама чланицама тог програма да постигну циљеве изражене у презентацијском документу. То су:

- ПАРП – процес планирања и ревизије. Босна и Херцеговина је на први ПАРП упитник одговорила 29. маја 2007. године;

- ИПП – индивидуални програм партнерства који се креира на основу понуде у Евроатлантском радном програму партнерства. Први ИПП одобрен је у јуну 2007. године, а други ИПП у јануару 2008. године;

- ИПАП – индивидуални акциони план партнерства који прецизира акције и активности које намеравају да се предузму ради испуњавања услова за улазак у НАТО. На састанку Вишег политичког комитета НАТО-а (*Senior Political Committee*), 29. фебруара 2008. године, разматрана је и прихваћена намера БиХ да приступи програму ИПАП.

Као резултат успешног реализовања наведених активности и осталих услова постављених пред БиХ на Самиту НАТО-а у Букурешту, у априлу 2008. године, БиХ је позвана да отпочне *интензивирани дијалог* (ИД) са НАТО-ом, који представља програм упоредан са активностима у Програму Партнерство за мир и представља виши ниво односа НАТО-а и земаља које изразе намеру да постану чланице савеза. Земља која је од НАТО-а добила позив за ИД, као први корак, израђује ИД презентацијски документ, који НАТО назива *Initial Discussion Paper* (ИДП), тј. иницијални документ за дискусију у којем представља визију својих односа са НАТО-ом. У ИДП-у се наводе сва питања која земља жели да размотри са НАТО-ом. Када држава испуни све захтеве НАТО-а и стекне услове да постане кредибилан кандидат за чланство у НАТО, приступа програму „*Membership Action Plan – MAP*“ (Акциони план за чланство), који је највиши степен партнерства и последња степенница пред пуноправно чланство у НАТО. Пријем у *MAP* је следећа фаза на путу БиХ ка пуноправном чланству у НАТО.

Основи система одбране Босне и Херцеговине постављени су у Уставу Босне и Херцеговине, а регулатива у тој области уређена је следећим законима:

- Законом о одбрани БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 88/05) који регулише: јединствени одбрамбени систем БиХ, улогу свих елемената у систему одбране БиХ, јединствене Оружане снаге, цивилни надзор над Оружаним снагама БиХ, ланац командовања над Оружаним снагама БиХ, јединствени обрамбени буџет, транзицију надлежности у области одбране са ентитета на државни ниво и систем пукова у Оружаним снагама;

- Законом о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине („Службени гласник БиХ“, бр. 88/05) који регулише: службу у Оружаним снагама БиХ, састав Оружаних снага, права, обавезе и статус лица на служби у Оружаним снагама, систем класифицирања људства, оцене, унапређења, упра-

вљање евиденцијом и каријером војних лица, чинове и ознаке у Оружаним снагама БиХ и стандарде понашања војних лица;

– Законом о учешћу припадника оружаних снага БиХ, полицијских службеника, државних службеника и осталих запосленика у операцијама подршке миру и другим активностима у иностранству („Службени гласник БиХ“, бр. 14/05).

Оружане снаге Босне и Херцеговине

Према члану 2. Закона о одбрани Босне и Херцеговине, Оружане снаге БиХ су професионална војна сила коју организује и контролише Босна и Херцеговина.¹⁸ Њени основни циљеви су: обезбеђење суверенитета, територијалног интегритета, политичке независности и међународног субјективитета БиХ, унапређење циљева спољне политике, испуњавање међународних обавеза Босне и Херцеговине и заштита свих грађана.¹⁹

Задачи оружаних снага Босне и Херцеговине су: учешће у операцијама колективне безбедности, у операцијама за подршку миру и самоодбрани, укључујући и борбу против тероризма; пружање војне одбране Босни и Херцеговини и њеним држављанима у случају напада; помоћ цивилним органима у реаговању на природне и друге катастрофе и несреће; противминско деловање у Босни и Херцеговини и испуњење међународних обавеза Босне и Херцеговине.

Основне карактеристике Оружаних снага Босне и Херцеговине су:

- чине их активне и резервне компоненте;
- њихови припадници су из реда сва три конститутивна народа у складу са Уставом и законима БиХ;
- састоје се од родова организованих по систему пукова;
- основна формација је бригада.

Оружаним снагама Босне и Херцеговине управљају Парламентарна скупштина, Председништво Босне и Херцеговине и Министарство одбране. Председништво Босне и Херцеговине има врховну оперативну и административну команду и контролу над Оружаним снагама. Парламентарна скупштина Босне и Херцеговине врши цивилну контролу над Оружаним снагама, а Министарство одбране Босне и Херцеговине је задужено за целокупну стратегију и политику одбрамбеног система. Заједнички штаб Оружаних снага Босне и Херцеговине одговоран је за планирање, организовање и спровођење директива и наредби министра одбране БиХ. Оперативна команда Оружаних снага спроводи одлуке Заједничког штаба ОС БиХ. Команда за подршку Оружаних снага Босне и Херцеговине управља персоналом, логистиком и обуком.

¹⁸ Закон о одбрани Босне и Херцеговине, члан 2, „Службени гласник БиХ“, бр. 88/05.

¹⁹ Исто, члан 6.

Председништво Босне и Херцеговине, путем консензуса, одлучује о употреби и размештању снага у операцијама током рата или ванредног стања у земљи, као и о слању снага у операције подршке миру ван земље, доноси одлуке о структури и величини оружаних снага, поставља и смењује генерале, усваја и доноси доктринарне документе, Парламентарној скупштини Босне и Херцеговине предлаже, односно, захтева проглашење ратног или ванредног стања.²⁰

Парламентарни демократски надзор над оружаним снагама остварује се преко Парламентарне скупштине Босне и Херцеговине у складу са њеним надлежностима. Парламентарна скупштина има врховну власт да проглашава ратно или ванредно стање, доноси законе, надзира и врши истраге по питањима која се односе на организацију, финансирање, попуну, обуку, опремање, размештај и употребу Оружаних снага Босне и Херцеговине. Такође, потврђује именовања официра на генералске позиције. За остваривање парламентарног надзора Парламентарна скупштина формира одговарајућа радна тела – комисије, које се непосредно баве наведеним питањима.

Министарство одбране БиХ надлежно је за стварање и одржавање одбрамбеног капацитета, предлагање буџета за одбрану, организацију, опремање и снабдевање оружаних снага, представљање Босне и Херцеговине у међународним односима везаним за питање одбране, надзор над свим субјектима Оружаних снага, израду, преглед и ажурирање одбрамбене политике. Министар одбране, на основу одлука Председништва БиХ, доноси подзаконске акте, директиве, прописе и наређења, којима се регулише организација, обука, опремање, размештај и употреба оружаних снага; развија буџет за одбрану; налази се на челу ланца стратешког планирања за оружане сукобе, операције подршке миру и реаговања у случају природних катастрофа и несрећа; врши команду и контролу војнообавештајних активности и предлаже Председништву БиХ постављање и смену генерала. Такође, Министарство одбране овлашћено је и да надгледа, прати и врши инспекцију над оружаним снагама на свим нивоима.

У складу са институционалном расподелом надлежности у Босни и Херцеговини ентитетски парламенти, такође, имају поверенства за парламентарни надзор. Првобитно су ова одбрамбена и безбедносна поверенства (два у парламенту Федерације Босне и Херцеговине и једно у Народној скупштини Републике Српске) обављала демократску политичку контролу над ентитетским министарствима унутрашњих послова и бившим ентитетским министарствима одбране (затворена 31. децембра 2005. године, у складу са Законом о одбрани Босне и Херцеговине). Окончањем потпуног преноса одговорности одбране од 1. јануара 2006. године ентитетска парламентарна поверенства остала су одговорна за надзор министарстава унутрашњих послова и полицијских снага.

²⁰ Исто, члан 12.

Структуру реформисаног система одбране Босне и Херцеговине чине:

- Оружане снаге,
- цивилна одбрана, и
- друге институције значајне за одбрану.

Оружане снаге Босне и Херцеговине састоје се од видова, родова и служби. *Видови Оружаних снага Босне и Херцеговине су:* копнена војска, авијација и противваздушна одбрана. *Родови Оружаних снага Босне и Херцеговине су:* пешадија, артиљерија, артиљеријско-ракетне јединице противваздушне одбране, оклопно-механизоване јединице, авијација, инжињерија, веза, атомско-биолошко-хемијска одбрана, електронско извиђање и противелектронска борба, ваздушно осматрање и јављање и војнообавештајни род. Родови су организовани по систему пукова. У ОС БиХ постоје три пешадијска пука који чине организације одговорне за војно наслеђе и идентитет јединица и народа из којих потичу (Армије Републике Босне и Херцеговине, Хрватског вијећа одбране и Војске Републике Српске). Пукови и команде пукова немају оперативна ни административна овлашћења

Службе Оружаних снага Босне и Херцеговине су: техничка служба, ваздухопловно-техничка служба, служба војне полиције, саобраћајна служба, интендантска служба, санитетска служба, ветеринарска служба, грађевинска служба, финансијска служба, правна служба, геодетска служба, информатичка служба, музичка и верска служба.²¹

Структуру Оружаних снага Босне и Херцеговине сачињавају:

А. Заједнички штаб ОС БиХ са седиштем у Сарајеву,

Б. Оперативна команда ОС БиХ са седиштем у Сарајеву, коју чине:

а) три пешадијске бригаде:

- 4. пешадијска бригада – Чапљина
- 5. пешадијска бригада – Тузла
- 6. пешадијска бригада – Бања Лука

• пешадијски батаљони: Бања Лука, Бихаћ, Бијељина, Билећа, Чапљина, Кисељак, Ливно, Орашје, Приједор, Тузла, Устиколина, Зеница.

• артиљеријски батаљони: Добој, Мостар, Жепче.

б) Бригада ваздушних снага и противваздушне одбране са седиштем у Бања Луци и батаљонима: противваздушне одбране у Сарајеву, ваздушног осматрања и јављања у Бања Луци и ваздухопловну подршку у Бања Луци и Сарајеву.

в) Бригада тактичке подршке са седиштем у Сарајеву и батаљонима размештеним:

- батаљон везе, на Палама;
- инжињеријски батаљон, у Дервенти;
- војнообавештајни батаљон, у Сарајеву;

²¹ Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине, „Службени гласник БиХ“, бр. 88/05.

- деминерски батаљон, у Травнику;
- батаљон војне полиције, у Сарајеву, и
- батаљон везе, на Палама.

В. Команда за подршку ОС БиХ са седиштем у Бања Луци и организацијским јединицама размештеним:

- Команда за управљање персоналом, у Бања Луци;
- Команда за обуку и доктрину, у Травнику;
- Команда логистике, у Добоју, и
- Батаљони логистичке подршке у Сарајеву, Бања Луци, Тузли и Чапљини.

Оружане снаге Босне и Херцеговине имају активну и резервну компоненту, а састоје се од професионалних војних лица, припадника резервног састава, цивилних лица и кадета. Професионална војна лица су: војници, подофицири, официри и генерали. Максимална дужина трајања службе војних лица у Оружаним снагама БиХ, према Закону о служби у ОС БиХ, јесте: за официре – 30 година, али најдуже до 55. године живота; за подофицире – 30 година, али најдуже до 50. године живота и за војнике – 15 година, али најдуже до 35. године живота. Цивилна лица на служби у Оружаним снагама су запослени на које се примјењују одредбе Закона о раду у институцијама Босне и Херцеговине.²² Лица у резервном саставу су: резервни војници, резервни подофицири, резервни официри и резервни генерали. Припадници резервног састава за време вршења војне службе имају иста права и обавезе као и професионална војна лица, уколико Законом о одбрани и Законом о служби у оружаним снагама није другачије прописано. Кадети имају права и обавезе који су прописани Законом о служби у оружаним снагама и прописима које доноси министар одбране.

Оружане снаге Босне и Херцеговине имају око 10.000 професионалних војних лица, око 5.000 лица у резервном стању, као и око 1.000 цивилних делатника.

Бригада је основна формацијска организациона јединица Оружаних снага Босне и Херцеговине. Команде бригада састоје се од припадника више пукова. Бригаде се састоје од батаљона из више од једног пешадијског пука. Оружане снаге Босне и Херцеговине имају стандардну структуру бригада, састављену од три пешадијска батаљона и одговарајућих делова за подршку, што представља основу свих снага НАТО-а. Бригаде су одговорне једном ланцу командовања. Оперативна команда је први виши ниво команде изнад бригада. Заједнички штаб је следећи виши војни ниво команде на основу упутстава Министарства одбране БиХ и, на крају, највиши стратегијски командни ниво чини Председништво Босне и Херцеговине, као главнокомандујући Оружаних снага Босне и Херцеговине.

²² Закон о раду у институцијама Босне и Херцеговине, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, број 26/04.

Да би се обезбедила флексибилност која се тражи од бригада за различите улоге и задатке, батаљони су модуларног типа и стандардизовани су у највећој могућој мери. Природа модерних војних операција, посебно учешће у операцијама колективне безбедности, захтева високомодуларне снаге. На пример, од неког батаљона из БиХ може се тражити да буде интегрисан у мултинационалну бригаду, односно батаљони из других држава могу служити у оквиру бригаде из БиХ, а структура бригаде остаје најбољи начин за постизање тог циља. Бригадама су додељени унутрашњи ресурси у оквиру сваког од њихових батаљона како би се испунили циљеви обуке и мисије. Ти ресурси су једнако распоређени међу свим бригадама и батаљонима. Израда и коришћење стандардних табела организације и опреме које прецизирају природу и количину материјала потребних за одржавање сваког батаљона јесу кључни механизми у обезбеђивању уравнотежених, модуларних снага. Тај концепт се примењује на све родове и службе у Оружаним снагама БиХ.

Због недостатка финансијских средстава у буџету ОС БиХ немају адекватно наоружање и војну опрему. Количина наоружања и војне опреме делимично задовољава потребе структуре добијене реформом система одбране, али је по својим тактичко-техничким карактеристикама застарело. Основни критеријум за одабир наоружања којим ће се опремити ОС БиХ био је постојеће стање средстава и њихова техничка исправност. Није било реално да се паралелно са процесима реформе одбране, што је изискивало и ангажман значајних финансијских средстава, уђе и у процес модернизације. Нека од основних врста наоружања и система наоружања за које се МО БиХ определило су: јуришна пушка М16А1; пушкомитраљез М60; пушка снајперска М76; ручни бацач протуоклопни ОСА М79; минобацач М57 60 мм; хаубица Д-30Ј 122 мм; вишецевни лансер ракета – самоходни АПРА 40 122 мм; тенк М60 А3; оклопни транспортер М113 А1 и хеликоптер УХ-1Х и Ми8/Ми17МТВ.²³

Модернизација снага и компатибилност са НАТО-ом су дугорочни циљеви и биће уграђени у сваки развојни пројект ОС БиХ. Средњорочним оквиром расхода институција БиХ за период 2009–2011. године предвиђено је повећање финансијских средстава за потребе сектора одбране. И даље, највећим делом буџетска средства одбране у том планском периоду биће утрошена на измирење персоналних трошкова припадника институција одбране и текуће издатке. За потребе улагања у програме посебне намене, развојне пројекте и пројекте стандардизације и модернизације наоружања и војне опреме ОС БиХ у 2009. години издвојено је свега око 40 милиона КМ.

Постојећа структура и састав Оружаних снага одговарају тренутним могућностима и потребама Босне и Херцеговине, али без политичке воље и сарадње сва три конститутивна народа немогуће је постићи оно што је примарни циљ сваке војске – сигурност и поверење грађана у оружане снаге властите државе.

²³ Министарство одбране и Оружане снаге БиХ – билтен, оп. cit., стр. 36.

Закључак

Реформом система одбране у послератној Босни и Херцеговини укинута је регрутни систем, створено јединствено Министарство одбране на државном нивоу и успостављена професионална војска прилагођена потребама БиХ, регионалне безбедности и условима за интеграцију у међународне војне структуре. Тај потез је кључни корак на путу интеграције БиХ у евроатлантске структуре, а процесима реформи одбране у сарадњи локалних лидера и институција постигнут је историјски консензус који је интересе државе поставио изнад ентитетских политичких интереса. Умерено и прогресивно политичко вођство БиХ, гласови разума и професионализам превладали су над конфликтним историјским наслеђем. Нове оружане снаге БиХ постале су темељ државне безбедности, али унутрашње јединство три босанскохерцеговачка народа, као најважнији услов опстанка Босне и Херцеговине, ипак се не може ни реформисати ни наметнути.

Литература:

1. Н. Даниловић, *Савремени системи безбедности* – скрипта, Слобомир П Универзитет, Бијељина, 2007.
2. Р. Маслеша, *Теорије и системи сигурности*, Магистрат, Сарајево, 2001.
3. О. Жунец, *Рат и друштво*, Огледи из социологије војске и рата, Загреб, 1998.
4. В. Пандуревић, *Социологија војске*, Универзитет у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1999.
5. С. П. Хантингтон, *Војник и држава*, Прометеј, Београд, 2004.
6. М. Хаџић, *Хроничан мањак безбедности – случај Југославије*, Институт друштвених наука, Београд, 2001.
7. *Устав Босне и Херцеговине*, Сарајево, ОНР, Office of the High Representative.
8. *Закон о одбрани Босне и Херцеговине*, „Службени гласник БиХ“, бр. 4/04.
9. *Закон о одбрани Босне и Херцеговине*, „Службени гласник БиХ“, бр. 88/05.
10. *Закон о служби у Оружаним снагама Босне и Херцеговине*, „Службени гласник БиХ“, бр. 88/05.
11. *Закон о учешћу припадника оружаних снага БиХ, полицијских службеника, државних службеника и осталих запосленика у операцијама подршке миру и другим активностима у иностранству*, „Службени гласник БиХ“, бр. 14/05.
12. *Закон о раду у институцијама Босне и Херцеговине*, „Службени гласник Босне и Херцеговине“, број 26/04.
13. *Бијела књига одбране Босне и Херцеговине*, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2005.
14. *Министарство одбране и Оружане снаге БиХ – билтен*, Министарство одбране БиХ, Сарајево, 2008.
15. *Одлука Предсједништва БиХ о величини, структури и локацијама Оружаних снага БиХ*, број: 01–011–1110–6/06 од 05. 07. 2006.